

HENRYK DAMIAN WOJTYSKA CP

KSIEDZA TOMASZA HUSSARZEWSKIEGO ROZMOWY Z PRZYGOTOWUJĄCYMI SIĘ DO KAPŁAŃSTWA

OSIEMNASTOWIECZNY PRZYCZYNEK DO BADAŃ NAD GENEZĄ TEOLOGII PASTORALNEJ

Powiedzenie św. Grzegorza Wielkiego, że „rząd dusz jest sztuką nad sztukami” nigdy właściwie nie przestało być tematem refleksji pastoralnej Kościoła. Zmieniały się jedynie w ciągu wieków formy realizacji tej trudnej sztuki wypełniania „troski codziennej o Kościoły”. Od listów pasterskich św. Pawła Apostoła, przez *Księgę reguły pasterskiej* Grzegorza Wielkiego, *Racjonal Bożych obowiązków* Wilhelma Duranda († 1296), *Traktat kapłański* Mikołaja z Błonia († 1435) i liczne od końca średniowiecza *Institutiones sacerdotales* aż do podręczników nowożytnej teologii pastoralnej, zrodzonej w okresie oświecenia, usiłuje się dopasować formy posługi kapłańskiej do zmieniających się form życia społecznego i zapotrzebowań wierzących. Teoria duszpasterstwa była i jest ze swej natury najbardziej elastyczną i znamioną częścią szeroko pojętej teologii.

Nic przeto dziwnego, że znaczne przemiany społeczno-kulturowe, dokonujące się w Europie pod wpływem oświecenia, wywarły swój wpływ przede wszystkim na tę dziedzinę działalności Kościoła. Fizjokratyzm, usiłowanie wprzęgnięcia Kościoła w spełnianie funkcji społecznie i państwowo użytecznych, zwłaszcza w dziedzinie podnoszenia oświaty i moralności ludu, walka ze scholastyką, optymistyczna wiara w możliwości skutecznego działania, odkrycie perspektywy historycznej — wszystko to, oraz wiele innych elementów skomplikowanych przemian ówczesnego życia społecznego i kulturalnego spowodowało, że zwolennicy „nowego” w Kościele zwrócili szczególną uwagę na formację kandydatów do kapłaństwa, przede wszystkim w tych właśnie społecznych aspektach.

Wprawdzie józefinizm przerysuje później społeczną rolę Kościoła, wprzegając go w służbę państwa, to jednak wiele elementów tego nowego trendu okaże się zdecydowanie korzystne dla odnowy Kościoła tamtych czasów. Da on nam powstałą właśnie w kręgach józefińskich, odrębną dziedzinę teologii — hodegetykę, teologię pastoralną.

Jej geneza nie jest jednak nierozzerwalnie złączona z józefinizmem. Wydaje się, że dużo większy wkład w jej powstanie mają zakony powołane do formowania kapłanów, zwłaszcza misjonarze św. Wincentego a Paulo, których model wychowawczy zdecydowanie preferował przygotowanie do praktycznego duszpasterzowania, nawet kosztem kształcenia intelektualnego. Właśnie u misjonarzy spotykamy po raz pierwszy praktykę przeprowadzania specjalnych rozmów z ordynandami na temat ich przyszłego duszpasterzowania. Praktyka ta, zapoczątkowana przez samego św. Win-

centego¹, została przyjęta także w seminariach prowadzonych przez misjonarzy polskich. Nie wiemy jednak, jak była u nas realizowana, nie wchodziła bowiem w stały program szkolny², lecz była prawdopodobnie pozostawiana dowolnej inicjatywie wychowawców, zwłaszcza regensów seminariów. Nie zachował się także, lub przynajmniej nie został dotychczas opublikowany żaden zabytek, który by nam przybliżył treść tych rozmów, przeprowadzanych prawdopodobnie w czasie ostatniego roku studiów, tuż przed święceniami kapłańskimi. Sygnalizowany przez ks. A. L. Szafrąńskiego *Wstęp do kapłanów, czyli nauki duchowne dla gotujących się do święceń i sposobiących się do kapłaństwa, przez X. F. K. Sevoa, dyrektora seminarium reneńskiego po francusku napisane a przez X. P. Gniewczyńskiego KSKŁ na język polski przełożone* i wydane w Łowiczu w roku 1793³, okazuje się być jedynie serią rozmów poświęconych omówieniu znaczenia i zobowiązań poszczególnych stopni inicjacji kapłańskiej, od tonsury począwszy.

Z prawdziwą przeto satysfakcją należy odnotować, że wśród rękopisów pozostawionych przez misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie zachował się — wprawdzie tylko szkic, i to niepełny — takich właśnie „materyi o których dają się nauki seminarystom przy dokończeniu ich edukacji”. Jest to więc pierwszy znany w Polsce zabytek tego rodzaju. Jego tekst zajmuje składkę papieru, zapisaną jedną ręką o charakterze pisma z drugiej połowy XVIII w. Na obwolucie napisano inną ręką współczesną, że są to „Imc X. Hussarzewskiego zdania”⁴. Mamy więc do czynienia z zabytkiem — nie wykluczone że autograficznym — twórczości wybitnego przedstawiciela polskiego oświecenia, lazarysty ks. Tomasza Hussarzewskiego (1732-1807), profesora seminarium diecezjalnego w Wiedniu w latach 1760-1765 i seminarium świętokrzyskiego w Warszawie w latach 1765-1769 oraz regensa seminarium diecezjalnego w Wilnie w latach 1769-1791 i jednocześnie (od 1782 r.) profesora historii powszechnej na Uniwersytecie Wileńskim⁵. Do tej pory był Hussarzewski znany tylko jako autor dzieł i tłumaczeń z zakresu filozofii i historii. O jego bardzo intensywnej działalności wychowawczej w seminariach wiemy jedynie z przekazów współczesnych mu biografów A. Pohla i F. Golańskiego⁶. W jakim jednak ona szła kierunku, czym się charakteryzowała, nie było wiadomo. Pohl zaznacza jedynie, że jako profesor w seminarium świętokrzyskim „zajął się pracowicie edukacją i ćwiczeniem w rozmaitych naukach duchownej młodzieży; i tą ulubioną sobie zatrudniając się pracą, oświecał rozumu staraniu swemu powierzonych — to przez prywatne rozmowy, to przez publiczne lekcje”⁷.

¹ Zob. Jan Dukała CM. *Szkoła księży misjonarzy*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. Pod red. M. Rechowicza. T. 2. Cz. 2. Lublin 1975 s. 106.

² Por. Tamże s. 121-122, 124-130.

³ Stanowią pierwszą część czterotomowego dzieła pt. *Obowiązki osób stanu duchownego*. Zob. Adam Ludwik Szafrąński. *Zarys dziejów teologii pastoralnej ogólnej (hodegetyki)*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 3. Cz. 2. Lublin 1977 s. 29. Zob. także tegoż: *Teologia pastoralna w diecezji kieleckiej w XIX wieku*. „Nasza Przeszłość” 1982 t. 57 s. 67.

⁴ Zob. Biblioteka Seminarium Duchownego w Lublinie. Rkps 338 k. 79r-84r. Por. H. D. Wojtyśka: *Katalog rękopisów Biblioteki Seminarium Duchownego w Lublinie*. „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 1974 t. 29 s. 205.

⁵ Alfons Schletz. *Hussarzewski Tomasz CM*. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 10. Wrocław 1962-1964 s. 120-121; tenże. *Współpraca misjonarzy z Komisją Edukacji Narodowej*. Kraków 1946 s. 77-107.

⁶ Zob. A. Schletz: *Współpraca misjonarzy* s. 77-81.

⁷ Cytuję za A. Schletzem: *Współpraca misjonarzy* s. 79.

Czy nie echem tych właśnie pogadanek jest nasz *Regestr materji* na 12 rozmów podzielony? Jeśli tak, to byłby to zabytek bardzo wczesny, sięgający lat 1765-1769. Nie można jednak wykluczyć, że rozmowy te przeprowadzał Hussarzewski z kandydatami do święceń kapłańskich dopiero jako regens seminarium wileńskiego, po roku 1769, na co raczej zdawałaby się wskazywać wzmianka w *Regestrze* o zakładaniu w parafiach Bractwa Miłosierdzia, niewątpliwie według nowej formy propagowanej po 1775 roku przez biskupa płockiego i późniejszego prymasa Michała Poniatowskiego⁸.

Omawiany zabytek składa się ze szkiców 12 rozmów i stanowi tylko część obszerniejszego cyklu, w którym autor miał kontynuować omawianie praktyki spowiedzi, na którą misjonarze św. Wincentego kładli szczególny nacisk. Od strony zawartości „rozmowy” obejmują cały materiał, który znajdzie się później w podręcznikach teologii pastoralnej. Różnią się jednak od nich diametralnie, zarówno w treści jak i układzie oraz ujęciu poszczególnych tematów, świadcząc o oryginalności, praktycyzmie, wnikliwej obserwacji i zaangażowaniu kapłańskim i pasterskim Hussarzewskiego. Duszpasterz ma przede wszystkim, według niego, bezustannie kształtować swój intelekt i serce. Formowanie rozumu do posługi kapłańskiej winno bazować na pielęgnowaniu cnoty sprawiedliwości w poszukiwaniu prawdy (rozmowa pierwsza) i dopiero następnie „utrzymywać się i pomnażać w naukach”. Wachlarz tych ostatnich, wyliczonych w rozmowie szóstej, jest niezwykle szeroki, a proponowane sposoby zdobywania wiedzy potrzebnej duszpasterzowi nie ograniczają się tylko do lektury Pisma św. i dzieł drukowanych ale także mają opierać się na obserwacji. Zwrócić należy uwagę, że niektóre z proponowanych lektur dowodzą szerokiego otwarcia Hussarzewskiego na prądy swej epoki, ale jednocześnie i świadomości, że niosą one także ze sobą pewne niebezpieczeństwa: każe czytać prawo natury, ale bez „zbytniego relaksowania uczuć”; nakazuje studiować „oświecenie i sentymenty” swojego wieku, a zwłaszcza jego „wolność myślenia”, ale też mówi o jego granicach i ostrzega przed bezbożną swobodą wolnomyślicieli.

Inny aspekt tego naukowego przygotowania pastoralnego to praktycyzm, wywodzący się nie tyle z józefińskiego utylitaryzmu, którego śladów w „rozmowach” nie znajdujemy, ile z modnego wówczas w Polsce fizjokratyzmu, tym bardziej zrozumiałego, że Hussarzewski był w bardzo przyjaznych stosunkach z jego głównym przedstawicielem u nas, ks. Hieronimem Stroynowskim⁹. Stawia więc autor przed kapłanem obowiązek „poznawania myślenia parafianów swoich”, ich skłonności do występków i dyspozycji do praktykowania cnót; każe studiować podstawy medycyny i botaniki, aby mógł im pomóc, gdy zajdzie potrzeba ratowania ich zdrowia (każe w tym celu mieć na plebanii apteczkę z lekami „na ordynaryjne choroby i udzielać z niej ludziom liberaliter”), dobytku lub plonów; przypomina, że ma być głównym nauczycielem ludu, powinien przeto wiedzieć jak ma urządzać i prowadzić szkołę parafialną.

Formowaniu umysłu powinno towarzyszyć — według Hussarzewskiego — formowanie serca przez ukierunkowanie naturalnych skłonności duszpasterza ku dobroci, o czym w rozmowie drugiej. W trzech następnych — zwróćmy uwagę, że Hussarzewski stawia je na początku swoich pouczeń — podkreślona jest potrzeba „czujności

⁸ Zob. K. Kuźmak, B. Natoński: *Bractwo Miłosierdzia*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 2. Lublin 1976 kol. 1022. Bp J. Kossakowski wprowadził je na Litwie obowiązkowo dopiero w 1799 r., ale wówczas Hussarzewski nie miał już żadnych zajęć w seminarium.

⁹ A. Schletz: *Współpraca misjonarzy* s. 84-85.

nad sercem” w trzech wymiarach: 1) „żeby się nie zepsowało” trzeba je uczulić na „występki, które do duchownych wstęp naturalny mają”. I tu — rzecz nie notowana w dotychczasowych podręcznikach ascezy kapłańskiej, a o doskonałej znajomości słabostek kapłańskich świadcząca — autor wylicza grzechy stanu kapłańskiego: łakomstwo, wyniosłość, brak wrażliwości na ludzką nędzę, skąpstwo, zabieganie o awanse itp.; 2) „żeby się w dobrym nie opuszczało” winien kapłan ułożyć sobie dokładny rozkład zajęć, i to nie tylko dziennych, ale nawet rocznych, i przestrzegać go z żelazną konsekwencją; winien mieć stałego i doświadczonego kierownika duchowego oraz pilnie przestrzegać codziennych praktyk pobożnych: rozmyślenia, rachunku sumienia, czytania duchownego; 3) „żeby się w dobrym pomnażało” ma do dyspozycji kapłan środki łaski bożej — sakramenty, mszę św., brewiarz, „pieszczoną, ale poważną poufałość z Bogiem w częstej z Nim komunikacji”. Prosty ten schemat uderza zadziwiającą logiką, doświadczeniem płynącym z pilnej obserwacji życia osób duchownych, trafnością ocen i proponowanych środków zachowania i pomnażania odpowiedniego poziomu życia wewnętrznego, które Hussarzewski traktuje jako warunek wstępny właściwego posługiwania kapłańskiego.

Sama posługa pasterska jest szczegółowo omówiona w drugiej części cyklu. W rozmowach siódmej i dziewiątej poucza autor o sposobie postępowania z różnego rodzaju ludźmi, od współbraci w kapłaństwie począwszy a na „jawnych niecnotach” skończywszy; mówiąc o posługach kapłańskich, mocno postuluje aby kazania były proporcjonalne do pojętności i sytuacji życiowej parafian oraz „praktykę we wszystkim ukazującą”; poleca w czasie kolędy „opisać sobie liczbę parafianów i stan w którym ich znajdą” oraz poszukiwać sposobów pomożenia im w razie potrzeby. Jest przy tym, jak należy sądzić ze sposobu sformułowania tematu, wrogiem przyjmowania ofiar z okazji wizyty pasterskiej; zaś w rozmowie ósmej, całej szczegółowo poświęconej trosce o świątynię i kult (o tym również w rozmowie dziesiątej), każe nawet ofiary składane w kościele przyjmować „przystojnie”; zwalcza wszelkiego rodzaju dziwactwa wyprawiane w czasie misji, poleca usuwać z kościoła biczowników i jasełkarzy oraz eliminować ekstrawagancje w strojeniu i adoracji grobu Pana Jezusa w Wielki Piątek; dobry pasterz ma także — według Hussarzewskiego — zdecydowanie tępić zabobony, uprawianie handlu na cmentarzach przykościelnych oraz „zbytki i swawolę na weselach, chrzcinach i pogrzebach”. Są to tylko niektóre z bardzo obszernego arsenału środków, jakimi wzorowy pleban powinien się posługiwać aby powierzoną sobie trzódkę prowadzić do zbawienia i do oświeconego życia społecznego sposobić.

Kończą cykl dwie rozmowy (jedenasta i dwunasta) o uczciwym zabezpieczeniu sobie bazy materialnej, potrzebnej do skutecznego działania, „z przyzwoitą miernością” w jedzeniu, piciu i „zabawach ciała”. Rzecz niezwykle ważna w tamtych czasach, ponieważ — zgodnie z ideałami fizjokratyzmu — gospodarstwo plebańskie miało także świecić przykładem całej wsi lub miasteczku.

Szkoda, że nie otrzymaliśmy rozwiniętych tekstów pouczeń Hussarzewskiego, gdyż z zachowanych ich szkiców wynika, że jego koncepcja duszpasterza była niezwykle bogata i nowoczesna, bardzo mocno wtopiona w realia społeczno-kulturowe i prądy umysłowe jego czasów a zarazem uniwersalna, zwłaszcza w partiach dotyczących pielęgnowania i właściwego rozwijania wewnętrznych dyspozycji kapłana do skutecznej posługi pasterskiej.

Niech załączony niżej tekst „rozmów” będzie przyczynkiem do szeroko zakrojonych badań nad dziejami teologii pastoralnej w Polsce, prowadzonych od lat przez nestora historyków naszej hodegetyki, ks. prof. Adama Ludwika Szafrąńskiego i jednocześnie homagium dla jego dotychczasowych osiągnięć w tej dziedzinie.

*
REGISTR MATERII
O KTÓRYCH DAJĄ SIĘ NAUKI SEMINAR[YSTOM]
PRZY DOKOŃCZENIU ICH EDUKACJI

(Biblioteka Seminarium Duchownego w Lublinie. Rkps 338 k. 80r-84r; pismo 1 ręki; na k. 79r inną ręką współczesną: *Imé X. Hussarzewskiego zdania*).

Na 1-wszej Rozmowie

Mówi się o uformowaniu Rozumu. Wyliczają się różne przymioty rozumu. Naywięcey się zaleca sprawiedliwość onegoż, która we wszystkich materiyach, sobie prezentujących się, stara się objąć prawdę rzetelną; zkąd mówi się o źródłach prawdy y o omamieniach, które przy każdym źródle prawdy znajdują się.

Na 2-giej Rozmow[ie]

Mówi się o uformowaniu Serca. Zatym o Temperamentach Ciała, o skłonnościach każdego temperamentu, o Passyach Człowieka y rozporządzeniu onych w sobie, o wprowadzeniu dobroci w serce swoje, o sposobie ustanowienia tey dobroci, o skutkach tey dobroci y znakach.

Na 3. Rozmowie

Mówi się o czuyności nad sercem swoim. Nayprzód ażeby się nie zepsowało. Wyliczają się występki, które do Duchownych wstęp naturalny mają: Łakomstwo, twardość nad nędzą Ludzką, Skąpstwo, Wyniosłość, Zabieganie o promocyą, Próznowanie, Zbytkowanie, Pijaństwo, [80v] Nieczystość, Pieniactwo. O każdym występku ukazuje się zkąd pochodzi w Duchownych dyspozycya do niego, jakimi stopniami wchodzi, pomyka^a się, a potem opanuje.

Na 4. Rozmo[wie]

Mówi się o czuyności nad sercem swoim, żeby się w dobrym nie opuszczała. Podają się sposoby do tego:

- 1-mo. Rozporządzenie zabaw swoich dziennych, rocznych, lub innych Epoch. Mówi się kiedy takie rozporządzenie uczynić się będzie mogło. Nauka się daje o zachowaniu tego rozporządzenia.
- 2-do. Obranie sobie Dyrektora, z którymby się znosić ustnie lub przez Listy można w rzeczach, w których czuje się niedostateczność oświecenia swego, albo obawia się illuzyi serca swego. O Przymiotach takiego Dyrektora mówi się, o pożytkach z tego wynikających.
- 3-io Radzą się Cwiczenia pobożności, Medytacyi codzienney krótkiey, do praktyki dążącey, Examinów Generalnych y Partykularnych, obranie sobie jednej Xiążeczki Duchowney y czytanie oney krótkie codziennie. Nauka daje się jaka

^a posuwa.

ma być wybrana y skótecznie bez odmiany kontynuowana. Daje się przestroga [81r] o bałamuctwach Ascetów. Radzą się też Rekolekcye Roczne.

Na 5-tey Rozmo[wie]

O czuności nad sercem swoim, żeby się w dobrym pomnażało. Mówi się o używaniu Sakramentów Świętych, o Mszy Święt[ey], o Pacierzach Kapłańskich, o pieszczoney ale poważney poufałości z Bogiem w częstey z Nim komunikacyi, o unkcyy w Administrowaniu Sakramentów y odprawianiu innych posług Kapłańskich.

Na 6. Rozmo[wie]

Mówi się o utrzymaniu się y pomnażaniu w naukach:

- 1-mo O czytaniu Pisma S. z komentarzem. Mówi się o komentarzach, ukazując który ma być wybrany.
- 2-do. O czytaniu Kathechizmu Rzymskiego dla wyrozumienia, a zatym wykładania Ludowi Artykułów Wiary.
- 3-io O czytaniu Prawa Natury, Moralney Theologij, z ostrożnością szukania zbytniego, albo też relaksowania Sentymentów.
- 4-to. [81v] O czytaniu Xiąg traktujących o obrządkach Kościelnych, o świętych, o dziejach Męczenników y innych Świętych.
- 5-to. O poznawaniu myślenia Parafianów swoich.
- 6-to. O poznawaniu skłonności do występków lub sposobności do cnót Parafianów swoich.
- 7-mo. O wiadomości lekarskiej, proporcjonalney stanowi kapłańskiemu. O anatomij, botanice, Historyi naturalney.
- 8-vo. O oświeceniu y sentymentach wieku terażniejszego, o sposobach nabywania onego, o wolności myślenia, o granicach tey wolności, o ostrożności na bezbożne albo niebezpieczne sentymenta, o utrzymaniu powolności rozumu aż do samey zgrzybialey starości.
- 9-no. O szkołach Parafialnych, o sposobach instytucyi ich, o porządku y naukach, które mają być w nich traktowane.

Na 7-mey Rozmo[wie]

Mówi się o sposobach życia y konwersacyi, jak się zachować mają:

- z swoiemi Prowizorami,
- z swoiemi Prowizorami swego czasu (sic),
- z swoiemi powszechnie Konfratrami,
- [82r] z swoiemi Kollatorami,
- z swoiemi Krewnemi,
- z swoją Domową Czeladką,
- z ubogiem szpitalnemi,
- z ubogiem przychodniami y włócenkami (sic),
- z ubogiem Parafianami; podaje się planta^b obszerna Bractwa Miłosierdzia,
- z jawnemi niecnotami; a z tey okazji daje się zdanie co się ma rozumieć o kunicach^c, biciu różgami, o pokutach publicznych, z Heretykami, jeśli się znajdują w Parafii,
- z Żydami.

^b plan, sposób zorganizowania.

^c specjalnego typu pręgieżach instalowanych przy kościołach.

Na 8. Rozmowie

Mówi się o Kościele materyalnym. O ochędóstwie w ścianach, pawimencie^d, suficie, obrusów y inney bielizny, ornatów, kielichów, świec, Lichtarów. O attencye na ruinę ścian, Dachów, cmentarza. O śpiewaniu Kościelnym, Processyach, o wyćwiczaniu dzieci do ceremonii, o sukienkach dla nich, których assistując do nabożeństwa kościelnego używać mogą. O przyjmowaniu ludzkich ofiar w kościele przystoynym. [82v] O ubieraniu ołtarzów przystoynym. O zawieszaniu wotów. O rozporządzeniu roztropnym y porzytecznym (sic) bract[w], jeżeli jakie są wprowadzone. O Expozycyach^f Nayświętszego Sakramentu. O Jubileuszach y innych odpustach. O Missyach, kiedy sprowadzone być mogą; o attencyi na nie, żeby Ludzi dziwactwami y extrawagancyami nie bałamucyli. O dziwactwach w nabożeństwie kościelnym, jako to o kapnikach^g, jazełkach, grobach na wielki piątek. O świeczkach, obrazach cudownych, firankach, workach z dzwonekami. O kompaniach. O karbonkach^h. O kwestach po Parafii na światło. O ubogich w Kruchtach. O targach na cmentarzu, albo niedaleko onego. O różnych zabobonach ludzkich, opętanych, czarownikach, upiorach.

Na 9. Rozmow[ie]

Mówi się o posługach ku Parafianom. Jakie mają być kazania w niedziele, w święta Tajemnic y inne, obszerna daje się około tego nauka, żeby były proporcjonalne ich poiętności, kondycyi życia, praktykę we wszystkim ukazujące oraz krótkie. O materyach y porządku nauka się [83r] daje. O Katechizmach. O porządku Nabożeństwa (sic) w dzień święty. O wizycie Parafii, o końcu dla którego się odprawuje, o co się na nich pytać; jak sobie opisach liczbę Parafianów y stan ich, w którym ich znajdą; o sposobach poprawienia [go]. Co rozumieć o ofiarach, które Ludzie podczas wizyty dają. Kiedy extraordinarynego czasu całą parafią, albo częśćkę oney, albo Familią jaką wizytować należy. O znoszeniu między Ludźmi zbytków y swawoli na weselach, Chrzcinach, Pogrzebach.

Na 10. Rozm[owie]

Mówi się o administracyi Sakramentów. O Chrzcie y chrzcielnicach. O Metrykach. O Bierzmowaniu, żeby do niego gotować Ludzi, starać się o sposobność dla nich, zapisywać bierzmowanych. O rozporządzeniu spowiedzi wielkanocney. O komunij y wiatyku. O przygotowaniu Ludzi do Sakramentu Małżeństwa (sic), o ostrożności w przeszkodach małżeńskich, o metrykach. O konserwacyi olejów świętych. O ofertach przy administrowaniu Sakramentów. O Pogrzebach, o metrykach zmarłych.

Na 11. Rozm[owie]

[83v] Mówi się o życiu doczesnym. O używaniu dochodów. O wygodach w pokarmie, napoju, uczciwych z przyzwoitą miernością. O staraniu się o konserwacją zdrowia swego y pomocy ile możności Parafianom swoim. Dla tego końca radzi się mieć

d podłoga.

e zwrócenie uwagi.

f wystawienie.

g biczownicy.

h skarbonki.

apteczkę, napemioną lekarstwami na ordynaryjne choroby, z którey użyzczać ludziom liberaliter. O bawieniu się z przyjaciółmi, albo zwyczajnym, albo na ucztach, godach małżeńskich (sic). O przyjmowaniu w domu swoim przyjaciół, y ludzkości. O rozrywkach przystoinych y niewinnych. O przejażdżkach. O zabawach ciała.

Na 12. Rozmow[ie]

Mówi się o gospodarstwie. O dobraniu sobie dobrego, wiernego, przemyślnego Ekonomy, któryby w dobrym porządku utrzymywał rolę, Łąki, Lasy, które też czasami samemu oglądać potrzeba. Pokazywać czuyność nad Ekonomem, naznaczyć sobie czasy do konferowania z nim. Mieć też jakie książki do gospodarstwa służące. O budynkach. O ogrodach. O Propinacyach. O kłotniach¹ przydających się w gospodarstwie. [84r] O prawach w teyże materyi. O Psach, Koniach. O Skepstwie y zbieraniu pieniędzy. O uczciwym szafowaniu onychże.

Na dalszych rozmowach mówi się o praktyce Spowiedzi.

PATER TOMASZ HUSSARZEWSKIS GESPRÄCHE
MIT PRIESTER-KANDIDATEN EIN BEITRAG AUS DEM 18. JAHRHUNDERT
ZU UNTERSUCHUNGEN ÜBER DEN URSPRUNG DER PASTORALTHEOLOGIE

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Autor veröffentlicht und kommentiert Skizzen von 12 „Gesprächen“ des Paters Tomasz Hussarzewski (1732-1807), des Missionars von Sankt Vinzenz a Paulo und Seminarsrektors in Wilno in den Jahren 1769-1791, eines der Vertreter der polnischen Aufklärung, der Kandidaten zum Priestertum belehrt, wie sie leben und seelsorgerisch tätig sein sollen, wenn sie einer Pfarrgemeinde vorstehen. Dieses Denkmal, welches sich jetzt als Handschrift Nr. 338 in der Bibliothek des Hochseminars in Lublin befindet, ist das einzige bekannte Schriftstück dieser Art, obwohl bekannt ist, daß ähnliche Gespräche regulär durch die Erziehr in den von den Lazaristen verwalteten Seminarien durchgeführt wurden. Die Originalität der „Gespräche“ von Hussarzewski besteht nicht nur darin, daß sie die josephinischen Handbücher der Pastoraltheologie übertreffen, wodurch sie ein wichtiges Element ihrer Genese bilden, sondern auch im Anderssein ihrer Fassung und ihres Inhalts im Vergleich mit diesen Handbüchern. Die gute Einbeziehung in polnische gesellschaftlich-kulturelle Realien, Praktizismus und Tiefe des priesterlichen Engagements sind Eigenschaften, die Hussarzewski zur Rolle eines Vorläufers der polnischen Pastoraltheologie prädestinieren.

¹ chodzi zapewne o procesy sądowe.